

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.3.02
УДК 43.9:[343.37+343.55](477)"197"

Ярмиш О. Н.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач Навчально-наукової
лабораторії дослідження проблем
забезпечення прав осіб, які
постраждали від війни Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, заслужений юрист України
ORCID:0000-0002-4811-4520

Греченко В. А.,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії
з проблем правозастосування і
міжнародної співпраці Навчально-
наукового інституту №5 Харківського
національного університету
внутрішніх справ, заслужений
працівник освіти України.
ORCID: 0000-0002-6046-017

СТАН ПРАВОПОРЯДКУ НА ПРОВІДНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР НА ПОЧАТКУ 1970-х РОКІВ

У статті аналізуються основні аспекти, пов'язані з станом правопорушень на низці провідних підприємств УРСР. Керівництво відділу внутрішніх справ, яке опікувалося цими заводами, рапортувало у вищі інстанції, що у 1972 р. кількість правопорушень, порівняно з 1971 р. дещо зменшилася. Основними видами злочинів були: розкрадання державного майна різними способами – шляхом присвоєння, крадіжки, шахрайства; розтрата в результаті зловживання службовим становищем, дрібні розкрадання державного майна, крадіжки особистого майна громадян, хуліганство. Керівництво органів внутрішніх справ уважало, що основними причинами широкого поширення розкрадання державного майна були недоліки в обліку і контролі за правильним зберіганням і витратами товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів. Проте автори вважають, що необхідно також враховувати соціальні причини злочинності в СРСР, які ігнорувалися тодішньою радянською юридичною наукою. Серед злочинів, учинених працівниками вказаних підприємств, були також зґвалтування, розбій та грабунки. Як свідчать документи, найбільша кількість злочинів мала місце на Східному гірничо-

збагачувальному комбінаті . та Південному машинобудівному заводу. У статті відзначається зростання в цей час числа алкоголіків та випадків пияцтва, вчинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння. Але самі працівники відділу змушені були констатувати неефективність своєї роботи у цьому напрямі.

Ключові слова: Україна, 1970-ті роки, стан правопорядку, промислові підприємства, міліція.

Постановка проблеми. Правопорушення на підприємствах різного профілю завжди мали і мають негативне значення. Але особливої шкоди завдають розкрадання та зловживання службовим становищем у секторі оборонної промисловості, оскільки це напряму пов'язано із загрозою національній безпеці України. Від результативності протидії порушенням законності у цій сфері залежать якість та обсяги матеріального забезпечення, амуніції, обладнання, зброї та боєприпасів, які отримують військовослужбовці. Особливо гостро питання раціонального та позбавленого корупційної складової використання державних ресурсів у сфері оборони постало після повномасштабного вторгнення російської армії на територію України 24 лютого 2022 року і початку Війни за Незалежність України. Найбільшою проблемою в контексті боротьби зі злочинністю є людський чинник, який різними способами намагається або сприяти, або самим взяти участь в розкраданнях. На початок 2020 р. в різних правоохоронних органах розслідувалося майже 600 кримінальних проваджень щодо зловживань колишніх співробітників "Укроборонпрому" і підприємств, що входили до його складу [1]. Це вказує на гостру актуальність та небезпеку даної проблеми, яка має свої корені і в минулому, у попередні роки історії республіки радянської доби. Досвід про-

тидії цьому явищу, зокрема в 1970-ті рр. має певне теоретичне та практичне значення і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказана проблема в даному формулюванні ніколи раніше в історико-правничій науці не досліджувалася. Але деякі історичні аспекти знайшли своє висвітлення в статті В. А. Греченка і С. С. Бандурки [2], в теоретичному аспекті – в статтях С. С. Сироватки [3], Я. О. Татаркевича [4], О. І. Цивінського [5].

Наукова новизна дослідження. Подана стаття є першою у вітчизняній історико-правничій літературі науковою розробкою питання про правопорушення на провідних промислових підприємствах Української РСР на початку 1970-х рр. Грунтуючись на системному вивченні цієї наукової проблеми, автори вперше дослідили найтипівіші випадки розкрадань державного майна на вказаних підприємствах, зловживань службовим становищем та інші вияви злочинності, вчинені працівниками даних підприємств, як на цих об'єктах, так і поза ними. Доповнено матеріали про передумови та причини розкрадань на підприємствах, визначено їхній соціальний аспект.

Постановка завдання. Основною метою дослідження було виявлення основних проявів правопорушень на провідних підприємствах важкої промисловості Української РСР на початку 1970-х рр. Ця мета

конкретизується у таких завданнях: виявити причини розкрадань державного майна на вказаних підприємствах; проаналізувати основні прояви розкрадань державного майна на вказаних підприємствах; узагальнити дані щодо кількості зареєстрованих злочинів та притягнутих до відповідальності за їхнє скоєння громадян; проаналізувати, як відбувалася боротьба з пияцтвом на цих підприємствах, які були її результати.

Виклад основного матеріалу.

Основним джерелом, на яке спиралися автори у своєму дослідженні, була лише недавно розсекречена доповідна записка заступника начальника відділу внутрішніх справ № 35 МВС СРСР І. Бондаря завідувачу відділом важкої промисловості ЦК КП України Я. К. Руденку від 29 січня 1973 року, яка зберігається в Центральному державному архіві громадських об'єднань та українців (ЦДАГОУ, Ф.1.Оп.25.Спр.885.Арк.219-236).

У вказаній доповідній відзначається, що на території об'єктів (так у документі позначаються підприємства цієї галузі промисловості, які курирував вище згаданий відділ внутрішніх справ № 35) у 1972 році було вчинено всіх видів злочинів -186, що на 15,5% менше, ніж у 1971 році. Кількість злочинів, які реєструються по лінії карного розшуку, знизилась на 22,7%, а їхнє розкриття склало 98,5%. Зареєстровані злочини за видами були такими: розкрадання державного майна шляхом присвоєння, розтрати, зловживання службовим становищем – 32, розкрадання державного майна шляхом крадіжки – 36, розкрадання державного майна шляхом шахрайства – 6, дрібні розкрадання державного майна - 23, крадіжки особистого майна громадян – 20, хуліганст-

во – 8, інших видів правопорушень – 61 [6, арк. 222]. Таким чином, 52,2% злочинів складала розкрадання державного майна. Основними причинами і умовами широкого поширення розкрадання державного майна, як уважав автор доповідної записки, були недоліки в обліку і контролі за правильним зберіганням і витратами товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів.

Так, у вересні 1972 року в Дніпропетровській філії науково-дослідного інституту технології машинобудування співробітниками відділу внутрішніх справ № 35 МВС УРСР була викрита група розкрадачів на чолі з головним бухгалтером Латишевою М. Г. та її заступницею Щербаковою А. К., які шляхом укладання безтоварних рахунків фактур здійснили розкрадання на суму більше 2000 рублів.

При проведенні подальших оперативних заходів в Дніпропетровській філії НДІТМ в жовтні 1972 року – січні 1973 року там була викрита нова група розкрадачів, у яку входили Лавицький А. Ф. – начальник відділу постачання, заарештований у жовтні 1972 року; Баранов Г. М. – начальник лабораторії № 64, заарештований у січні 1973 року; Неровня І. В. – начальник 15 лабораторії, заарештована у січні 1973 року, та інші [6, арк. 223]. Ця група, за попередніми даними, в період з 1969 по 1972 рік вчинила розкрадання на суму більше 29000 рублів.

У ДФННІ ТМ була створена «ювілейна комісія» за головуванням директора філії Смірнова А. С., який шляхом безготівкового розрахунку в магазинах міськкультури закупляв приймачі, телевізори, фотоапарати, кінокамери і розподіляв їх між учас-

никами розкрадання і ювілярами. У бухгалтерії ця комісія звітувала як за придбані радіотовари і складала фіктивні накладні про їхнє списання на виробництво. Так, в 1970 році в магазині № 7 міськкультури за трьома рахунками на суму 3500 рублів було отримано і розподілено між учасниками розкрадання наступне: Лавецькому А. Ф. – приймач “Меридіан”; Баранову Г. М. – приймач “Меридіан” і кінокамеру “Кварц – 5; Неровні І. В. – приймачі “Юпітер”, “Меридіан” і фотоапарат “Сокіл”; Бондаровичу – доценту лабораторії № 15 – приймачі “Океан”, “Юпітер” і фотоапарат “Сокіл”; Картавцеву і Сізіх – співробітникам лабораторії – приймач “Меридіан” і кінокамеру “Кварц-2” [6, арк. 224]. Для списання розкраденого були оформлені фіктивні вимоги –

Барановим на 1000 рублів, Неровнею – на 800 рублів і начальником 51 лабораторії Черних – на 1700 рублів. При обшуку у Лавецького А. Ф. були вилучені набуті і розкрадені таким шляхом телевізори “Електрон 2”, “Юність”, приймачі “Меридіан”, електропрогравач “Акорд”. Під час проведення слідства у справі директор філії Смірнов А. С. у своєму кабінеті збирав учасників розкрадання на наради, під час яких інструктував, які давати покази: не визнавати розкрадання, не видавати інших, відповідати лише за себе, показувати, що розкрадали товари не для себе особисто, а для вищих керівників підприємств та організацій [6, арк. 225]. Як видно, директор філії був достатньо “підкованим” у питаннях розслідування злочинів.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих злочинів за об'єктами [6, арк.226].

№ з/п	Назва підприємства	1971 р.	1972 р.
1	Київський завод “Арсенал”	7	6
2	Київський машинобудівний завод імені Артема	8	5
3	Київський завод “Комуніст”	13	4
4	Київський радіозавод	15	19
5	Київський завод автоматики імені Петровського	5	7
6	Південний машинобудівний завод	38	30
7	КБ “Південне”	6	3
8	Павлоградський хімзавод	11	12
9	Павлоградський механічний завод	3	4
10	Східний гірничо-збагачувальний комбінат	41	28
11	Харківський завод “Електроприлад”	4	9
12	Харківський завод електроапаратури	13	4

13	Харківський завод “Комунар”	9	10
14	Харківський приладобудівний завод імені Шевченка	10	13

Як бачимо, найбільша кількість зареєстрованих злочинів мала місце на Східному гірничо-збагачувальному комбінаті та Південному машинобудівному заводі. За вчинені злочини на вказаних об'єктах в 1972 році було притягнуто до відповідальності 256 осіб, в тому числі 107 осіб або 41,8% службовців, 33 або 12,9% – членів КПРС, 37 або 14,5% – членів ВЛКСМ.

Наприклад, Хлопенко В. С. – член КПРС, заступник начальника ділянки шахти “Нова” 26 квітня 1972 року в побуткомбінаті шахти з кишень верхньої одежі скоїв крадіжку грошей, був засуджений до двох років позбавлення волі. Панюжев Н.М. – бригадир вантажників бази ОМТС РУ – 2 Східного гірничо-збагачувального комбінату в липні-серпні 1972 року спільно з начальником перевалочної бази Смутком вписували в дорожні листи водіїв рейси на перевезення цегли, які фактично не здійснювались. У результаті цього підприємству було нанесено шкоди на суму 2399 рублів. Блінов Б.Я. – член КПРС, начальник СМУ – 5 РУ-2 і Чаков В. І. – член КПРС, головний інженер СМУ-5 РУ-2 в 1972 році окремим робітникам вписували преміальні, а після цього від премійованих отримували частину грошей і витрачали їх на особисті потреби. Шугало І. А. – член КПРС, майстер моторного цеху Східного гірничо-збагачувального комбінату в 1968-70 роках списував нові запасні частини ніби на ремонт дви-

гунів, а в дійсності розкрадав їх, за що був засуджений на три роки позбавлення особи умовно. Арш А. М. – член КПРС, начальник ОТК заводу “Електрон” і Михайлевич С. Б. – член КПРС, начальник цеху №52 цього ж заводу з метою підвищення показників виконання плану за червень 1972 року документально оформили здачу зайвих 52 слюсарних верстатів, у результаті чого план реалізації готової продукції збільшувався на суму 2178 рублів [6, арк. 227].

Результатом поганого обліку і незадовільної збереженості матеріальних цінностей, особливо у сфері виробництва, була широка поширеність дрібних розкрадань державного майна. В 1972 році працівниками охорони за вчинення дрібних розкрадань було затримано 1281 особу, в яких було вилучено вкраденого на суму 5986 рублів. Найбільша кількість затриманих за дрібні розкрадання була: на Київському заводі “Комуніст” – 278 осіб, Київському радіозаводі – 250 осіб, Київському заводі “Арсенал” – 192 особи, Київському машинобудівному заводі імені Артема – 118 осіб. Крім того, працівниками підприємств за територією цих об'єктів у 1972 році було вчинено 228 кримінальних злочинів, в тому числі вбивств – 3, зґвалтувань – 8, розбійних нападів і грабунків – 14, крадіжок державної власності і особистого майна громадян – 52, хуліганств – 67, інших видів злочинів 84 [6, арк. 228-229].

Таблиця 2

Кількість злочинів, вчинених особами, які працювали на підприємствах
[6, арк. 229].

№ з/п	Назва підприємства	1971 р.	1972 р.
1	Київський завод “Арсенал”	18	29
2	Київський машинобудівний завод імені Артема	21	13
3	Київський завод “Комуніст”	20	18
4	Київський радіозавод	6	22
5	Київський завод автоматики імені Петровського	19	10
6	Південний машинобудівний завод	41	44
7	Павлоградський хімзавод	3	9
8	Павлоградський механічний завод	1	4
9	Східний гірничо-збагачувальний комбінат	48	26
10	Харківський завод “Електроприлад”	8	4
11	Харківський завод електроапаратури	1	4
12	Харківський завод “Комунар”	8	9
13	Харківський приладобудівний завод імені Шевченка	4	5

Знову в сумнівних лідерах бачимо Східний гірничо-збагачувальний комбінат та Південний машинобудівний завод.

Так, 29 вересня слюсар Східного гірничо-збагачувального комбінату Одноуров В. Х. і Парасунько В. А. вчинили розбійний напад, за що були засуджені. В грудні 1972 року слюсар Київського заводу автоматики імені Петровського Марущак В. В. вчинив пограбування. 25 квітня 1972 року слюсар Київського машинобудівного заводу імені Артема Зайченко в групі з іншими вчинив згвалтування неповнолітньої. 15 серпня

1972 року фрезерувальник цього ж заводу Шашкін В. І. здійснив замах на вбивство, за що був засуджений до 10 років позбавлення волі. 6 вересня 1972 року слюсар ПМЗ Бухтований Г. Ю. вчинив квартирну крадіжку, був заарештований. 26 жовтня 1972 року слюсар ПМЗ Штундер Н. С. вчинив квартирну крадіжку, був заарештований. Білуха Д. Ф. – технік СКБ заводу “Комунар”, знаходячись в нетверезому стані, вчинив крадіжку 200 кг проса, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності. Бондарев Ю. Я. – інженер-відділу № 27 Харківського заво-

ду електроапаратури, перебуваючи в нетверезому стані, вчинив хуліганські дії, за що був засуджений. Зуб А. І. – майстер цеху №22 заводу “Комунар” у себе дома вчинив хуліганські дії, за що був засуджений [6, арк. 230].

Територіальними органами внутрішніх справ за здійснення дрібної спекуляції в 1972 році була при-

тягнута до адміністративної відповідальності 91 особа, в тому числі лише з Південного машинобудівного заводу було притягнуто 48 осіб. Крім того, 1768 осіб були притягнуті до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку і 823 особи - за дрібне хуліганство.

Таблиця 3

Кількість притягнутих до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку і дрібне хуліганство на підприємствах у 1972 р. [6, арк. 231]

№ з/п	Назва підприємства	за порушення громадського порядку	за дрібне хуліганство
1	Київський завод “Арсенал”	169	55
2	Київський машинобудівний завод імені Артема	166	68
3	Київський завод “Комуніст”	114	60
4	Київський радіозавод	191	69
5	Східний гірничо-збагачувальний комбінат	106	42
6	Південний машинобудівний завод	360	244
7	Харківський завод “Електроприлад”	63	14
8	Харківський завод електроапаратури	59	12
9	Харківський завод “Комунар”	103	20
10	Харківський приладобудівний завод імені Шевченка	116	34

Як бачимо, знову «лідирує» Південний машинобудівний завод. Зокрема, за порушення громадського порядку і дрібне хуліганство були притягнуті до адміністративної відповідальності: старший інженер ПМЗ Струнов, старший диспетчер ПМЗ Алексєєв, майстер Харківського

заводу “Електроприлад” Сомова, інженер КБ електроприборобудування Новосєлов, старший інженер Харківського приладобудівного заводу імені Шевченка Носик, старший інженер цього ж заводу Міщенко, майстер цього ж заводу Дураков.

У другому півріччі 1972 року головна увага була приділена профілактиці пияцтва у зв'язку з виходом Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 22 червня 1972 року "Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва і алкоголізму" [7, ст. 221]. На цю тему співробітниками відділу внутрішніх справ було прочитано 116 лекцій і проведено 128 бесід, опубліковано 22 статті в багатотиражних газетах. На об'єктах обслуговування було виявлено 723 алкоголіка, щодо яких, спільно з ор-

ганами охорони здоров'я, вживалися заходи медичного профілактичного характеру, але, незважаючи на вжиті заходи, все більша кількість працівників підприємств потрапляла в медвитверезники [6, арк. 232].

Квінтесенція ситуації з пияцтвом та алкоголізмом саме у цьому гіркому висновку: заходи проводяться, але явище вислизає з-під контролю, кількість пияків та алкоголіків зростає. Про цю проблему ми вже писали в одній із своїх статей [8, с. 69-86].

Таблиця 4

Кількість осіб, що працюють на підприємствах, які потрапили у медвитверезники у 1971-1972 рр.[6, арк. 233].

№ з/п	Назва підприємства	1971 р.	1972 р.
1	Київський завод "Арсенал"	196	152
2	Київський машинобудівний завод імені Артема	154	133
3	Київський завод "Комуніст"	136	88
4	Київський радіозавод	62	123
5	Південний машинобудівний завод	483	322
6	Павлоградський хімзавод	94	117
7	Павлоградський механічний завод	29	38
8	Східний гірничо-збагачувальний комбінат	483	397
9	Харківський завод "Електроприлад"	12	15
10	Харківський завод електроапаратури	11	20
11	Харківський завод "Комунар"	34	44
12	Харківський приладобудівний завод імені Шевченка	31	53
	Всього	1725	1502

У документі вказано, що всього за 1972 р. було доставлено у медви-

твирезники 1771 особа, але, можливо, маються на увазі й інші заводи

цього профілю, але, судячи з цієї таблиці, за нашими підрахунками, – 1502.

Серед доставлених у медвितверезники: з Київського заводу “Арсенал” – інженери Вотчищев, Гуров, Петров; з Харківського заводу електроапаратури- інженер Усачов, з Харківського заводу імені Шевченка – майстер Пешков [6, арк. 233].

У 1972 році на території вище вказаних об’єктів за розпивання спиртних напоїв у цехах та відділах і появу на роботі в нетверезому стані було затримано 87 осіб.

У цьому документі, як тоді було прийнято, окремо виділяються матеріали про правопорушення серед членів комуністичної партії. Слід відзначити, що вони й тут вели перед, принаймні, не відставали від пересічних громадян. За вчинення злочинів поза територією обслуговуваних об’єктів було притягнуто до кримінальної відповідальності 10 членів КПРС. 54 члени партії були притягнуті до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку, 19 членів КПРС були притягнуті за дрібне хуліганство, 72 члени КПРС були доставлені в медвितверезники. Найбільша кількість членів КПРС, які вчинили різні злочини і правопорушення, припадала на наступні об’єкти: Східний гірничо-збагачувальний комбінат - 33, Київський завод “Арсенал”- 28, Київський завод “Комуніст” – 22, Київський радіозавод – 17, Південний машинобудівний завод – 17, Київський машинобудівний завод імені Артема – 14, Харківський приладобудівний завод імені Шевченка – 11, Павлоградський хімзавод – 10 [6, арк. 234].

На основі аналізів про злочинність на вказаних об’єктах, а також

злочинах і правопорушеннях, вчинених працівниками цих об’єктів поза територією, відділом №35 і підлеглими підрозділами періодично направлялась інформація в партійні органи, керівникам підприємств, які вказувалися вище, партійним, комсомольським комітетам. У 1972 році було направлено 173 таких інформації, крім того, було внесено 53 подання і спрямовано колективам підприємств 45 матеріалів кримінальних справ. Щодо припинення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, направлені даним відділом інформації і пропозиції розглядалися керівниками підприємств, обговорювались на партійно-господарських, комсомольських активах, де приймалися відповідні рішення з усунення виявлених недоліків. Комітети комсомолу і працівники внутрішніх справ відповідно до розроблених спільних планів профілактичних заходів з роботи серед молоді намагалися спрямувати зусилля цієї вікової категорії на підвищення продуктивності праці, ефективності виробництва і підтримці відповідного громадського порядку на своєму підприємстві. Співробітники відділу внутрішніх справ № 35 і підпорядкованих відділу органів в 1972 році 727 разів виступили на зборах трудящих з доповідями, лекціями і повідомленнями з питань зміцнення громадського порядку і усунення правопорушень, в тому числі 31 раз на партійних зборах і партійно-господарських активах і 41 раз в пресі і по радіо. Такими лекціями, бесідами, виступами було охоплено більше 45 000 трудящих [6, арк. 219-220].

Досить вагомі цифри, які відповідали загальній лінії ідеологічної

роботи, яка проводилася фактично усіма органами радянської влади і майже у всіх випадках, пов'язаних з реалізацією основних напрямів її політики.

Чимала робота була проведена щодо роз'яснення адміністративно-правової відповідальності у боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом. З цією метою, після виходу указу Президії Верховної Ради УРСР від 22.06. 1972 року, його текст був розмножений і поширений на підприємствах, які обслуговуються. Для залучення громадськості до боротьби з пияцтвом були проведені наради з секретарями первинних партійних і цехових профспілкових організацій об'єктів, які обслуговуються. В 1972 році на цих об'єктах проводилися заходи щодо виявлення і усунення причин і умов, які сприяли вчиненню таких злочинів і правопорушень як розкрадання державного і громадського майна, крадіжки особистої власності громадян, безгосподарність і недбале ставлення до збереження державних матеріальних цінностей, розкрадання грошових коштів, розкрадання наркотичних засобів, виготовлення холодної і вогнепальної зброї. виготовлення і збут фальшивих грошей, обважування і обмірювання покупців у системі торгівельних підприємств і громадського харчування. Проведені заходи були спрямовані на посилення боротьби з дрібними розкраданнями. До проведення цих заходів залучалися громадські організації, спільно з якими було проведено 36 рейдів з перевірки правильності оформлення документів при вивезенні матеріальних цінностей через контрольно-пропускні пункти. Було проведено 147 індивідуальних пе-

ревірок зберігання матеріальних цінностей в складських приміщеннях і коморах, на ділянках незавершеного виробництва. За результатами перевірок керівникам підприємств було спрямовано 61 подання з конкретними пропозиціями з усунення виявлених недоліків в обліку, зберіганні і витраті матеріалів, комплектуючих виробів, предметів широкого вжитку. З метою своєчасного поширення листів, заяв і скарг трудящих і прийняття за ними правильних негайних рішень, прийом громадян працівниками внутрішніх справ відбувався безпосередньо на підприємствах які обслуговуються [6, арк. 221].

Проведені заходи щодо перевірки роботи граверних майстерень, фотолабораторій, де було обладнання, сировина, матеріали і розмножувальна поліграфічна апаратура, а також проведені перевірки умов зберігання і витрат вибухових і сильнодіючих речовин, проведена профілактична робота щодо цих заходів і пред'явлення підвищених вимог до особового складу, сприяло покращенню оперативної службової діяльності спеціальних органів внутрішніх справ, зміцненню зв'язків з громадськими організаціями, що позитивно вплинуло на покращення боротьби з злочинністю і правопорушеннями на об'єктах, які обслуговуються.

З метою координації заходів щодо боротьби з злочинністю в 1972 році регулярно проводились спільні наради з працівниками прокуратури і суду, на яких аналізувались недоліки, що мали місце в роботі і планувалися заходи щодо їх усунення. Проводилася значна виховна робота з особовим складом

відділу з метою підвищення оперативної майстерності співробітників відділу внутрішніх справ, планувалися і проводилися заняття за темами, які мали найбільше практичне значення. В результаті проведеної роботи, у 1972 році у відділі не було допущено жодного випадку порушення партійної та службової дисципліни, а також законності.

В подальшому працівники відділу планували зосередити свої зусилля над вирішенням таких завдань:

- активізація боротьби проти пияцтва і алкоголізму;
- удосконалення індивідуальної профілактичної роботи з особами, які раніше були судимими, дострокове звільненими і умовно засудженими;
- активізація роботи з попередження хуліганських проявів;
- посилення боротьби злочинністю серед неповнолітніх, покращення роботи з попередження і розкриття крадіжок державного, громадського і особистого майна;
- посилення боротьби з розкраданням державного і суспільного майна, яке здійснюється шляхом присвоєння, розтрата і зловживання службовим становищем на промислових підприємствах, торговельних організаціях і у сфері громадського харчування;
- удосконалення форм і методів профілактики правопорушень і зміцнення зв'язків з громадськістю;
- підвищення професійної майстерності, покращення політико-виховної роботи серед співробітників відділу, зміцнення виконавчої дисципліни і законності [6, арк.235-236].

Слід відзначити, що намічені заходи не мали конкретики, а, в основ-

ному, зводилися до гасел: “удосконалити”, “посилити”, “підвищити”, що було характерним для радянських часів. А як “удосконалити” і посилити”, які нові форми і методи профілактики правопорушень і зміцнення зв'язків з громадськістю застосовувати? На це відповіді не було дано.

Висновки. Викладений матеріал показує, що працівниками вказаних підприємств, як середньої ланки, так і рядовими, було вчинено чимало правопорушень, як на самих підприємствах, так і поза ними. Керівництво відділу внутрішніх справ, яке опікувалося цими заводами, рапортувало у вищі інстанції, що у 1972 р. кількість правопорушень, порівняно з 1971 р. дещо зменшилася. Зокрема, кількість злочинів, які реєструвалися по лінії карного розшуку, знизилась майже на чверть, а їхнє розкриття склало 98,5% - цифра, яка викликає певну недовіру. Основними видами злочинів були: розкрадання державного майна шляхом присвоєння, розтрата, зловживання службовим становищем, розкрадання державного майна шляхом крадіжки, розкрадання державного майна шляхом шахрайства, дрібні розкрадання державного майна, крадіжки особистого майна громадян, хуліганство. Більше половини усіх злочинів (52,2%) складали розкрадання державного майна. Керівництво вище вказаного відділу внутрішніх справ уважало, що основними причинами і умовами широкого поширення розкрадання державного майна були недоліки в обліку і контролі за правильним зберіганням і витратами товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів. До цього слід додати, що вибору способів розкрадання були

властиві певні закономірності, пов'язані з впливом таких обставин, як ставлення певних категорій осіб до ввіреного їм майна, види і особливості цього майна. Не враховані тут також соціальні причини злочинності в СРСР, які ігнорувалися радянською юридичною наукою. Мова йде про явища та процеси в тогочасному радянському суспільстві, які породжували злочини, зокрема: соціальна нерівність, бідність, алкоголізм, недостатній рівень загальної культури, а також недоліки в діяльності держави та правоохоронних органів. Ці фактори створювали умови, за яких люди були схильні порушувати суспільні норми, обираючи індивідуальні інтереси на шкоду суспільству. Серед злочинів, учинених працівниками вказаних підприємств, були також зґвалтування, розбій та грабунки. Як свідчать документи, найбільша кількість злочинів мала місце на Східному гірничо-збагачувальному комбінаті та Південному машинобудівному заводі. Звертає на себе увагу

зростання в цей час числа алкоголіків та випадків пияцтва, вчинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння. І це, незважаючи на прийняття вище згаданого указу Президії Верховної Ради УРСР "Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва і алкоголізму" від 22 червня 1972 р., після якого ця робота мала активізуватися. Але самі працівники відділу змушені були констатувати неефективність своєї роботи у цьому напрямі і таке визнання було рідкістю у доповідних записках радянської доби, в яких домінував мотив: "Грім перемоги, лунай!" Для поліпшення ситуації з правопорушеннями на вказаних підприємствах владними органами та відповідним відділенням внутрішніх справ проводилася значна за кількісними показниками робота, але результати її були не дуже вражаючими. Подальші заходи щодо активізації даної роботи, розроблені вказаним відділом, не мали конкретики і, в результаті, сумнівні перспективи.

Список використаних джерел

1. Правоохоронці розслідують майже 600 кримінальних проваджень щодо зловживань в "Укроборонпромі". *Інтерфакс-Україна*. 2020.02.03.
2. Греченко В. А., Бандурка С.С. Протидія злочинності в Україні у середині 1960-х років: досвід, уроки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 4. С. 86–100.
3. Сироватка С. С. Окремі аспекти соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4. 2020. С. 197–203. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.34>
4. Татаркевич Я. О. Форми викрадення чужого майна за Кримінальним законодавством України: історія на сучасний стан проблеми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2017. Вип. 43. Т.3. С. 196–205.
5. Цивільський О. І. Основні проблеми визначення предмета привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Право і суспільство. № 5. 2022. С. 229–236. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.34>

6. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДА-ГОУ). Ф.1. Оп. 25. Спр. 885. Арк. 219-236.

7. Про заходи по посиленню боротьби проти пияцтва і алкоголізму: указ Президії Верховної Ради Української РСР від 22 червня 1972 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1972. № 26. Ст. 221.

8. Ярмиш О. Н., Греченко В. А. Боротьба з пияцтвом без перспективи стати переможцями (Правові та організаційні аспекти протидії пияцтву в УРСР у 1960-ті рр.). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т.33.№2. С. 69–86. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-69>

References

1. Law enforcement officers are investigating almost 600 criminal cases regarding abuses at Ukroboronprom. Interfax-Ukraine.2020.02.03

2. Grechenko V. A., Bandurka S. S. Combating crime in Ukraine in the mid-1960s: experience, lessons. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2024. Vol. 31. No. 4. P. 86-100.

3. Syrovatka S.S. Certain aspects of the social conditionality of criminal liability for misappropriation, embezzlement of property or its seizure by abuse of official position, committed with complicity. Scientific Bulletin of Public and Private Law. Issue 4. 2020. pp. 197–203. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.34>

4. Tatarkevych Ya.O. Forms of theft of other people's property under the Criminal Law of Ukraine: history and the current state of the problem. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: LAW.2017. Issue 43. Vol. 3. P.196-205.

5. Tsyvinsky O. I. The main problems of determining the subject of appropriation, embezzlement of property or its seizure by abuse of official position. Law and Society. No. 5. 2022. Pp. 229–236. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.34>

6. Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies (TSAGOU). Ф.1. Оп.25. Спр.885. Арк.219-236.

7. On measures to strengthen the fight against drunkenness and alcoholism: decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR of June 22, 1972. Bulletin of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR. 1972. No. 26. Art. 221.

8. Yarmysh O.N., Grechenko V.A. Fighting drunkenness without the prospect of becoming winners (Legal and organizational aspects of combating drunkenness in the Ukrainian SSR in the 1960s). Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2025. Vol. 33. No. 2. P. 69-86. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-69>

Yarmysh Oleksandr, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Educational and Scientific Laboratory for research into the problems of ensuring the rights of persons who suffered from the war, Dnipro State University of Internal Affairs, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0002-4811-4520

Grechenko Volodymyr, Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Leading Researcher of the Research Laboratory on Law Enforcement and International Cooperation of the Educational and Scientific Institute No. 5 of the Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-6046-0178

The State of Law and Order at the Leading Industrial Enterprises of the Ukrainian SSR in the EARLY 1970s

The article analyzes the main aspects related to the state of offenses at a number of leading enterprises of the Ukrainian SSR. The leadership of the internal affairs department, which was in charge of these factories, reported to higher authorities that in 1972 the number of offenses had somewhat decreased compared to 1971. The main types of crimes were: embezzlement of state property in various ways - through embezzlement, theft, fraud; embezzlement as a result of abuse of official position, petty embezzlement of state property, theft of personal property of citizens, hooliganism. The leadership of the internal affairs department, which was in charge of these factories, reported to higher authorities that in 1972 the number of offenses had decreased somewhat compared to 1971. The main types of crimes were: embezzlement of state property in various ways - through appropriation, theft, fraud; embezzlement as a result of abuse of official position, petty embezzlement of state property, theft of personal property of citizens, hooliganism. The leadership of the internal affairs bodies believed that the main reasons for the widespread theft of state property were shortcomings in accounting and control over the correct storage and expenditure of goods and material values and money. It is also necessary to take into account the social causes of crime in the USSR, which were ignored by the then Soviet legal science. Among the crimes committed by employees of the above-mentioned enterprises were also rape, robbery and looting. According to documents, the largest number of crimes took place at the Eastern Mining and Processing Plant and the Southern Machine-Building Plant. The article notes an increase in the number of alcoholics and cases of drunkenness, and the commission of crimes under the influence of alcohol at this time. But the department employees themselves were forced to admit the ineffectiveness of their work in this area.

Keywords: Ukraine, 1970s, law and order situation, industrial enterprises, police.